

IZVRŠEVANJE IN UTEMELJEVANJE, OBJEKTIVNI IN SUBJEKTIVNI PODATKI – VZPOREDNICA?

Boris ZIZEK

Leibniz Universität Hannover, Institut für Erziehungswissenschaft,
Schloßwender Straße 1, 30159 Hannover, Deutschland

boris.zizek@iew.uni-hannover.de

Povzetek

Na podlagi opredelitve izrazljivosti izvrševanja človeškega življenja in njegovih podatkov razločujemo objektivne podatke kot izvrševanja življenjskih praks od subjektivnih, ki jih določamo kot izrazitve pro- in retrospektivnega dela utemeljevanja. Objektivne podatke, nadalje, razločujemo glede na to, ali so izvrševanja obravnavanega primera (tip 2) ali življenjskih praks, ki ga opredeljujejo (tip 1). Biografsko zasnovane interpretacije tipov 1 in 2 se osredotočajo na strukturo primera v procesu njenega oblikovanja, medtem ko interpretacija tipa 2 z vidika motivacije iz pozicioniranja primera sklepa na njegove dispozicije. Razločevanje objektivnih podatkov prinaša korektiv samotolmačenja primera in tako razpira možnost določitve reflektivnega odnosa obravnavanega primera do njegove strukture. Določitev reflektivnega odnosa lahko obogati rekonstrukcijo primera, tako da razkrije potencial

fleksibilnosti glede potekajočega izvrševanja in s tem tudi strukturne transformacije obravnavanega primera.

Ključne besede: pozicionalnost, življenjska praksa, rekonstrukcija, objektivna hermenevtika, Robinson Crusoe.

Performance and Elaboration of Reasons, Objective and Subjective Data – a Parallel?

Abstract

Objective data are distinguished from subjective data based on formulating the expressivity of human performance and its traces, whereby subjective data result from prospective and retrospective elaboration of reasons. Objective data are further differentiated into performances of the case (type 2) and performances of the life practice encompassing it (type 1). The interpretation of objective data of type 1 and 2 has a biographical focus on the case structure in its formative process, whereas the interpretation of type 2 objective data has a motivational focus and extrapolates from the positioning of a case to its disposition. The differentiation of objective data generally fulfills the function of correcting the self-interpretation of the case and establishes the possibility of defining the reflective relation of the case to its structure. The definition of the reflective relation enriches the reconstruction of the case to the extent that it reveals the potential for transformation of the case structure.

Keywords: positionality, life practice, reconstruction, objective hermeneutics, Robinson Crusoe.

1. O poteku argumentacije

Podatki so nanašalna točka slehernega razumevanja.¹ Na tem mestu gre za to, da na ozadju specifičnosti človeškega izpolnjevanja življenja, ki ga s Helmuthom Plessnerjem določamo kot koeksistenco centrične in ekscentrične pozicijske forme in kot postavitev problema izvrševanja in utemeljevanja, prvič, poudarimo izrazni značaj podatkov,² drugič, razločimo podoživljajsko-hermenevtični koncept razumevanja, ki ne ustreza izraznemu značaju podatkov, od objektivno-hermenevtičnega, tretjič, na tej podlagi izpostavimo objektivne podatke in slednjič, četrtič, razdelamo funkcije, ki jih omogoča razločevanje med objektivnimi in subjektivnimi podatki.

2. Izrazni značaj izvrševanja človeškega življenja in njegovih podatkov

233

2.1. Aktualno, motivacijsko in biografsko razumevanje

Če izhajamo iz pojmovne trojice pozicije, dispozicije in izhodiščne pozicije, potem lahko *aktualno* razumevanje (prim. Weber 2002, 658) določimo kot razumevanje pozicioniranja, denimo: *X seka drva*. Vprašanje za razumevanje se glasi: »Kaj nekdo izvršuje?« V nasprotju s tem se *pojasnjujoče* oziroma *motivacijsko* razumevanje (prim. Weber 2002, 659) osredotoča na dispozicijo, motiv, zavestni ali nezavedni subjektivni delež pri pozicioniranju, ki sodeluje pri izbiranju med danimi možnostmi zanj. V skladu s tem se vprašanje za razumevanje tukaj glasi: »Zakaj X izvršuje takšno pozicioniranje?« Če pogled usmerimo na izhodiščne pozicije, tedaj se motivacijsko razumevanje spremeni v *biografsko*, katerega zanimanje se usmerja na genezo dispozicij, tako da se obrača k prostoru izkustva, k zgodovini subjekta. Vprašanje za razumevanje se

1 Anonimnima recenzentoma se želim tukaj zahvaliti za dragocena napotila.

2 Zaradi sistematike argumentacije prvi del z neznatnim odklonom od konstitucijske teorije Ulricha Oevermanna izpeljuje implikacije – za objektivno hermenevtiko osrednjega – pojma izrazne oblike [Ausdrucksgestalt] (prim. Oevermann 2004, 101), da bi na osnovi takšne razjasnitve skupnega značaja vseh podatkov lahko razločili objektivne podatke od subjektivnih.

tukaj glasi: »Kako je X postal struktura obravnavanega primera, 'celokupnost dispozicij' (Oevermann 2004, 108)?«

2.2. Pozicionalnost

Pri živali se po Helmuthu Plessnerju pozicionalnost, kriterij živosti, stopnjuje do centrične pozicionalnosti, tako da žival v nasprotju z relativno samovoljnostjo periferije pri rastlini z neprestanim posredovanjem telesnih in okolnih impulzov uresničuje povezano, soglasno odgovarjanje na okolje [Umfeldbeantwortung], ki omogoča dejansko punktualnost ter sklenjenost in s tem dovršitev pozicionalnosti.³ Odgovarjanje na okolje pri živali je neprekinjeno, kolikor je odnos do telesa edino *razsojajoče* živalsko nanašanje [Bezogenheit; tudi: odnos]. Če glas razumemo kot zavestno ali nezavedno zavzetje stališča, potem je v nasprotju s človekom žival monofona, zanjo obstaja samo glas telesa.

234

2.3. Forma pozicije, specifična za človeka

Šele človek si prisvaja glasove svoje primarne socializirajoče skupine in s tem nadaljnji razsojevalni odnos, odnos do skupine [Gruppenbezug], ki z zaobračanjem nanj samega konstituira samonanašanje [Selbstbezug]. Z nastankom takšne polifonije glasov vzpostavljeni temeljni konflikt med glasovi telesa in glasovi skupine, se pravi, med telesnim odnosom in odnosom do skupine, kasneje pa tudi med glasovi različnih skupin, povzroča za človeka specifično značilno zavrtnost neprekinjenega odgovarjanja na okolje in z njo tudi ekscentrično, iz sredine spontanosti zamaknjeno formo pozicije, ki razpira refleksijo.

Če po Georgeu Herbertu Meadu raziskovanje socializacije obravnava predvsem modus in medije prisvajanja odnosa do skupine, je v skladu s teorijami

3 Naznačeno miselno pot sem v knjigi *Probleme und Formationen des Subjekts – Zu einer Theorie universaler Bezogenheiten* [Problemi in formacije modernega subjekta – K teoriji univerzalnih nanašanj] (Zizek 2012a) podrobneje razvil v teorijo univerzalnih nanašanj subjekta ter jo upošteval tudi pri analizi form prisvajanja tujega (Zizek 2011a in 2012b) in pri opredelitvi posebne problematike subjektivitete v moderni dobi (Zizek 2011b).

stopnjevitega moralnega razvoja Jeana Piageta in Lawrencea Kohlberga mogoče razložiti diskontinuirano povečevanje kompleksnosti odnosa do skupine, njegove filo- in ontogenetske formacije. S procesom transformacije odnosa do skupine se razgrne tudi pëto in zadnje univerzalno nanašanje, utopični idealni odnos [Idealbezug]. Slednji se s pomočjo potenciala govorice, da lahko tematizira in zasnavlja tisto nenavzoče, razvije na kognitivni razvojni stopnji formalno-operatorske sodbe, ki razpira svet možnega.⁴

Plessner poudarja, da se centrična pozicionalnost pri človeku ohrani. Forme pozicije, specifične za človeka, ne tvori ekscentrična pozicionalnost, temveč jo opredeljuje koeksistenca centrične in ekscentrične pozicionalnosti.

2.4. Univerzalni problemi subjekta – izvrševanje in utemeljevanje

Za človeka značilna forma pozicije določa človekovo »življenjsko situacijo« (Plessner 2004, 15), »problemski položaj« (ibid.) človeka, ki se konkretizira v dveh univerzalnih problemih oziroma nalogah subjekta, v »prisili izvrševanja [Vollzugszwang]« (29) in v utemeljevanju. Človek je, kakor smo predstavili zgoraj, živo bitje, ki je spričo ekscentričnega vidika njegove forme pozicije zavrtó ter je izgubilo neprekinjeni značaj živalskega odgovarjanja na okolje in je zato primorano, da svojo zavrtost premaguje z izvrševanjem. Drugi specifični problem predstavlja spoprijemanje z vprašanjem primerne načina življenja.

In vprašanje filozofije, kakor v temelju sleherno vprašanje, s katerim se mora človek v teku svojega življenja tisočkrat soočiti: kaj naj storim, kako naj živim, kako naj obvladujem svojo eksistenco –, pomeni (ob vsej siceršnji historični pogojenosti) bistveno tipičen izraz prelomljenosti ali ekscentričnosti, ki se ji ni mogla izviti nobena, še tako naivna, naravi blizka, neprelomljena, prebivanja radujoča se in tradiciji zavezana epoha človeštva. Vsekakor so obstajali časi (in bodo spet kdaj takšni

4 Predmoderne kulture je potemtakem z vidika teorije nanašanj mogoče določiti tudi s tem, da v tem starostnem obdobju s praksami iniciacije nasprotujejo razvoju tovrstnega odnosa.

tudi nastopili), ki o tem niso govorili in v katerih je zavest o konstitutivni brezdomovinskosti človeškega bitja prekrivala močna navezanost na rodno grudo in družino, dom in prednike. (16)

Če nalogo človeka, ki jo Plessner poimenuje »prisila izvrševanja«, predstavlja zavzemanje pozicije, tedaj problem utemeljevanja zaobjema pro- in retrospektivno razumevanje tovrstnih pozicioniranj, ki vključujejo pripoznanja vredna in s tem upravičujoča tolmačenja dispozicij: *Potem sem odšel v Hamburg, ker v Bremnu nisem več videl možnosti za nadaljnji razvoj ...* Zavzemanje takšnih stališč glede posameznega primera v službi pro- in retrospektivnega utemeljevanja lastnega izvrševanja želim na tem mestu, nakazujoč kasnejšo razločitev objektivnih podatkov, označiti kot subjektivne podatke.⁵

236

V spisu z naslovom »K sedanjemu položaju filozofije [Zur gegenwärtigen Lage der Philosophie]« Josef König (1994) na podlagi merodajnih sodobnih filozofskih poskusov začenjajočega se dvajsetega stoletja zahodnega sveta z nekakšno diagnozo svojega časa ugotavlja, da je kriza tedanje dobe nastopila zaradi tega, ker je postala subjektivna.

»Kriz« pomeni odločitev; in objektivna kriza, tj. kriza in odločitev, za kateri lahko rečemo, da »obstajata«, sta v tem, da napredovanje v prihodnost, kontinuiteta splošnega prebivanja, ni več naravno posredovano, da se več ne uresničuje samo od sebe, samohotno in na način samoumevnega premikanja naprej, temveč se lahko opre samo na izrecno odločitev. Objektivna kriza je okoliščina, da subjektivna kriza, tj. odločitev, sploh postane nujna. (32)

Plessnerjevo teoretično stališče, ki ga je v knjigi *Stopnje organskega in človek* [Die Stufen des Organischen und der Mensch] razvil v času, kakršnega opisuje König, lahko na takšni podlagi poimenujemo *antropologija krize* (prim. izčrpejše v: Zizek 2012a, 217), kolikor krize pri tem ne obravnavamo kot

5 V kontekstu objektivne hermenevtike se, kolikor vem, izraza »subjektivni podatki« ne uporablja pogostokrat, vendar se mi zdi koristen za spodaj pojasnjeno razločevanje.

zgolj začasnega pojava, denimo, znotraj moderne, temveč kot konstitutivno situacijsko logiko, ki jo povzroča za človeka specifična forma pozicije in ki jo občasno ter tudi znotraj določene kulture vsekakor lahko prekrije »močna navezanost na rodno grudo in družino, dom in prednike« (Plessner 2004, 16), a je vendarle torej predhodna. Zato je mogoče reči, da moderna s svojim posebnim profilom zahtevnosti razkriva univerzalni »problemski položaj« in, po drugi plati, tudi univerzalne aspekte subjekta, s tem ko v odločilni meri terja njihovo aktiviranje. V skladu s tem Plessner kot kriterij za presojanje primernosti konkretnih načinov življenja postavi aktivnostno stopnjo omenjenih vidikov subjekta. Kot subjekt se torej človek »žrtvuje« (56) verovanju, ki izbriše probleme subjekta in s tem njegovo pojavljanje. Tudi Oevermann (2004) pripominja: »/.../ za humano življenje je odločilna in določilna njegova avtonomija« (112).

V Oevermannovem modelu življenjske prakse se *izvrševanju* in *utemeljevanju* zoperstavlja »/.../ protislovna enotnost prisile odločevanja in utemeljitvene zadolžitve« (1996, 77).⁶ Oevermann z besedo »odločitev« poudari objektivno strukturo sleherne sekvence izvrševanja, ki subjektivno največkrat ostaja neuresničena.

237

V praksi samó poredkoma opažamo to krizno strukturo odločanja, ker se praviloma vselej že vnaprej odločimo v skladu z navajenimi rutinami. /.../ Samo v praktičnem mejnem primeru, kadar prepričanja in rutine presenetljivo odpovejo ali kadar je od samega začetka potrebno poiskati nekaj novega, kadar se torej kriza manifestira, se zavemo situacije in negotovosti odločanja kot takih. (Oevermann 2004, 110)

Plessnerjevemu pojmu »prisile izvrševanja« govori v prid, da v odločevalsko oblikovanem delovanju izvrševanje in utemeljevanje sovpadeta, da je odločitev

6 Pojem življenjske prakse omogoča tematiziranje instanc odločanja na raznoterih ravneh agregiranja, v nasprotju s pojmom subjekta zajema sredine odločanja različnih »/.../ stopenj agregiranja /.../: lahko gre za osebe, primarne skupine, kakršna je družina, za regije, nacionalne države, občestva ali mednarodne sisteme zavezništev, kolikor lahko veljajo za samostojne enote praktičnega delovanja, osrediščene v subjektivnosti ali subjektivni perspektivi« (Oevermann 1995a, 178).

torej reflektirano izvrševanje in s tem že posebna forma izvrševanja, ki potemtakem predstavlja nadrejeni pojem odločitve. Izbira pojma prisile izvrševanja odpira možnost analitičnega razločevanja, v skladu s katero lahko, denimo, z Webrovimi *temeljnimi pojmi* izvrševanje razlikujemo glede na stopnjo racionalnosti.⁷

Koeksistenco centrične in ekscentrične pozicionalnosti, kakršno zagovarja Plessner, je mogoče jasno primerjati z izvajanjem Georgea Herberta Meada glede součinkovanja telesa in zavesti. Oba se namreč človeku približujeta, kakor Plessner (2004) zgoščeno ponazarja s svojim naslovom »Človek kot živo bitje [Der Mensch als Lebewesen]«, z njegovega predhodnega telesnega vidika, tako rekoč torej s strani biologije, pri čemer Mead poudarja ekscentričnost povzročajočo kooperacijo oz. socialnost, Plessner pa formo pozicije, ki je značilna za človeka in ki omogoča kooperacijo.

238

Mead (1967) v svojem delu *Um, sebstvo, družba [Mind, Self, & Society]*, popolnoma v smislu predhodnosti centrične pozicionalnosti, razdela najprej telesno stran subjekta, s tem ko v dejanjih prepoznava organizirajoče drže, pripravljenost katerih se v srečevanju s predmeti aktivira neodvisno od zavesti (prim. 12). Tovrstne drže delujejo v fazi odločevanja za dejanje in se izrazijo v fazi izrazitve. Šele potem, ko implicitne postopke odločevanja tematizira kot predhodne in nosilne, se Mead obrne k možnostim vplivanja zavesti (prim. 26). Zavest ali, rečeno s Plessnerjem, ekscentrična pozicionalnost se tukaj zdi bolj kot nekakšen potencial. Kakor je znano, Weber takšnim implicitnim odločanjem odreka značaj dejanja (prim. Weber 2002, 654), vendar obenem tudi izpostavi, da tvorijo, kakor, denimo, v scela

7 Kot vzrok za utemeljitveno zadolžitev Oevermann (1996) navaja okoliščino, da mora izbrana možnost »/.../ veljati za umno, kajti sicer preživetje tako v sferah kulture kakor narave ne bi bilo mogoče« (77), brez ponovnega preizkusa bi človek torej podlegel odpornostim življenja. Utemeljitevno delo je potemtakem v službi lastnega preživetja. Na tem mestu je nastanek utemeljitvene zadolžitve potrebno dopolniti z družbenim motivom: utemeljevanje prinaša upravičenje in samogotovost, ki s subjektivim zapuščanjem primarne skupine v moderni postaja vse potrebnejša, kolikor mu omogoča prepričanje, da s svojim načinom življenja dragoceno prispeva k skupnostnemu življenju, bodisi znotraj družine ali političnega združevanja bodisi za prihajajoče generacije v primeru kritične življenjske prakse.

tradicionalnem delovanju, pretežni del človeškega izpolnjevanja življenja (prim. *ibid.*). Pri Weberu ima zavest oziroma, z njegovo pojmovnostjo, *racionalnost* značaj ideala, ki se uresničuje v smotrnostnem delovanju.

Kajti Max Weber je v svojem modelu smotrnostnega delovanja /.../ vendar podredil avtonomijo subjekta oziroma življenjsko prakso, ki se bistvenostno izkazuje v usposobljenju za samostojno postavljanje smotrov, kakršno se izvršuje v težnji po umnosti in racionalni utemeljitvi. (Oevermann 1996, 80)

Tudi Plessner, kakor smo opozorili zgoraj, v udejstvovanju omenjenih vidikov subjekta, ki se konkretizirajo v problemih izvrševanja in utemeljevanja, ugleda kriterij uspešnega oblikovanja življenja.

Zaradi nepopolnosti psihofizičnega paralelizma zavest po Meadu vendarle nima absolutnega nadzora nad fazo izrazitve, zato Oevermann (1991) v tem *zatočišču telesa* prepozna odločilni inovativni potencial, ki izhaja iz spontanosti telesa (prim. 310).

V potencialno produktivnem, a vselej tudi tveganem součinkovanju zavesti in telesa se znotraj faze izrazitve centrična pozicionalnost, glas telesa, v njegovem spopadanju z glasovi skupine, v spodrseljajih, kompromisnih uobličenjih konfliktnih glasov (prim. Freud 1999, 19), lahko, v nasprotju z namerami subjekta, z njegovim privoljenjem kakor pri izraznih gibanjih smeha in joka, ki ju je raziskoval Plessner (prim. 1970, 149), ali »metodično kontrolirano« (Oevermann 1991, 318) kakor pri umetniškem delovanju, emancipira od zavesti in prevzame odgovarjanje na situacijo. Na primeru za človeka značilnih izraznih gibanj smeha in joka, ki jima subjekt prepušča odgovarjanje na mnogosmiselne, racionalno nerazložljive situacije, Plessner ponazarja, da telo in zavest, kakor poudari Volker Gerhardt

(2003), opravljata »različne funkcije v izpolnjevanju prebivanja« (40).⁸

2.5. Podatki kot izrazne oblike

Tako izvrševanje v modusu centrične pozicionalnosti kakor spričo njega vedno napredujoči proces oblikovanja dispozicij sta življenjsko-dogodkovno predhodna in skozinskoz nosilnega pomena za rekonstruktivno prizadevanje ekscentrične pozicionalnosti, ki utemljuje oblikovanje življenja. Vedno že izvršujemo in smo vedno že okarakterizirani, preden se v lastni ekscentrični pozicionalnosti obrnemo k sebi in razvijemo naše samopodobe. Če želi subjekt v izpolnjevanju drugega univerzalnega problema, zasnavlajočega in rekonstruirajočega utemeljevanja svojega načina življenja, samemu sebi, kakor se izrazi Plessner (2004), uspešno »priti na sled« (10), potem se mora držati protokolov svojih izvrševanj,⁹ saj v njih prihajajo do izraza tudi njegove skrite dispozicije, njegova celotna praksa razsojanja. Oevermann, ki na nekem mestu (2004) sinonimno spregovori o »izrazni obliki ali sledi« (102), popolnoma v skladu s Plessnerjem poudarja, da nobena »subjektivna dispozicija« nikdar ni »neposredno oprijemljiva« (Oevermann 2004, 102). Introspekcijo je, kakor je storil že Mead, kot metodo razgrnitve obravnavanega primera potemtakem potrebno v temelju zavrniti (prim. Oevermann 2004, 102).

Predstavljen pogled na človeško izpolnjevanje življenja implicira torej, prvič, da imajo človekovo izvrševanje življenja in z njim vsi podatki, kakršne

8 Pri analizi izraznih gibanj smeha in joka Plessner upošteva svojo filozofsko antropologijo, s tem ko pokaže, da krizne, racionalno nerazložljive situacije, na katere odgovarjata smeh in jok, izhajajo iz forme pozicije, specifične za človeka, da so torej situacije, značilne za človeka, in da, po drugi plati, tovrstna izrazna gibanja, ki edina omogočajo spoprijem z njimi, predpostavljajo koeksistenco centrične in ekscentrične pozicionalnosti, kakršna zaznamuje za človeka specifično formo pozicije. Slednja torej proizvaja situacije, predpostavke za odgovarjanje na katere hkrati tudi daje na razpolago.

9 Protokole je mogoče določiti kot fiksacije izvrševanj. To so lahko spomini, fotografije itd. Toda spomini so, kolikor se jih, denimo, ne zapiše, karseda slabi protokoli, ker glede razlagajoče prakse posedujejo najmanjšo odpornost in ker v njihovi vsakokratni konkrekciji do njih lahko dostopa vedno samo ena oseba. Oevermann (2004) zato spomin obravnava kot »mejni primer protokola« (104).

pušča za sabo, izrazni značaj,¹⁰ kolikor se v njih prikazuje celokupna razsodna praksa, zajemajoča tako zavestne kakor nezavedne namere in dispozicije, in, drugič, avtentičnost izvrševanja, ki ga je iz perspektive razumevanja potrebno dojeti kot izrazno obliko. V izvrševanju subjekt s svojimi pozicionirani za seboj pušča ustrezajoč odtis svojih dispozicij, kakršne so se v procesu oblikovanja, ki je predhoden refleksivni dejavnosti, razvile iz njegovih izhodiščnih pozicij.

2.6. Podoživljanje vs. rekonstrukcija

Na podlagi doslej razgrnjenega je mogoče razločiti dva – v temelju različna – koncepta razumevanja oziroma hermenevtike. Z razlikovanjem med fazama odločevanja in izrazitve je mogoče za koncept razumevanja, kakršen opredeljuje podoživljajsko hermenevtiko, reči, da poskuša z vidika motivacije delovanje, najprej, pojasniti glede na fazo odločevanja, s tem ko želi aktualno razumljenemu delovanju podoživljajoč pripisati *prikladne* motive (dispozicije), ki naj bi jih intendiral delujoči, kakor da bi oni proizvajali pomen izvršenega. V temelju se glede tega ne razlikuje od predznanstvenega postopka utemeljevalnega dela, ki prinaša subjektivne podatke obravnavanega primera samega in zato v svojem bistvu tudi poseduje značaj njegovega parafraziranja (prim. Oevermann 2004, 107). V nasprotju s podmeno izrazljivosti človeških podatkov, nadalje, tovrstno razumevanje izhaja iz normalnega primera reflektiranih, racionalnih dispozicij, iz subjektivno menjenega smisla. Oboje je na eksemplaričen način združeno v znanem podoživljajsko-hermenevtičnem vprašanju: »Kaj nam je pesnik s tem želel povedati?« Vprašanje se eksplicitno nanaša na fazo odločevanja, ki predhodi izrazitvi, s čimer se kot odločilna referenčna točka za razumevanje izraza vzpostavi zavestna namera in ne izraz sam.

Za objektivno-hermenevtični koncept razumevanja je značilno, da glede dispozicij, učinkujočih znotraj delovanja, sklepa na podlagi objektivacij dejanja, torej z vidika faze izrazitve. Vendar za to, da bi v popolnosti dojeli

10 Oevermann (2004) to okoliščino opredeli s pojmom izrazne oblike. Sleherni podatek mora po Oevermannu »/.../ veljati /.../ za izrazno obliko določene življenjske prakse« (120). Ali: »Celokupnost podatkov /.../ sodi v kategorijo izrazne oblike« (103).

izhajanje iz faze izrazitve v okviru objektivne hermenevtike, ne zadošča, če zgolj naznačimo, da tukaj ne gre za tolmačenje subjektivno menjenega smisla v primarni usmerjenosti na fazo odločevanja, ki navsezadnje ne proizvaja »/.../ objektivnega pomena izrazov« (Oevermann 2004, 102). Središčne pomembnosti je, da brez rekuriranja na zamišljeno fazo odločevanja pomen izvršenega v navzoči izrazni obliki osvetljuje s kontrastiranjem miselnih eksperimentov, ki upošteva možne, vendar – bodisi zavestno bodisi nezavedno – izključene opcije izvrševanja.

Pri jezikovnih izraznih oblikah tovrstna izrazljivost predpostavlja seznanjenost obravnavanega primera z jezikom, ki izbira v skladu s svojim jezikovnim občutkom, tako da tudi v primeru popolne nereflektiranosti posedujejo izjavno moč, kolikor odražajo intuitivno sodbo. Misel je mogoče demonstrirati s primerom, kakršen je bil protokoliran v okviru projekta *Dom in šola* [*Elternhaus und Schule*] in ki ga Oevermann v mnogih kontekstih uporabi za ponazoritev.

242

Komaj štiriletni otrok, npr., v prepiru s svojim starejšim bratom o igrači reče: »Lahko se reče tudi kolesce« – to je govorno dejanje, ki brez dvoma vsebuje razliko med metajezikom in objektno govorico in nesporno poseduje metajezikovni značaj. Toda bilo bi v nasprotju z vsemi spoznanji razvojne psihologije, če bi predpostavili, da komaj štiriletni otrok že obvladuje kognitivno kompetenco razlikovanja med metajezi-
kom in objektno govorico. (Oevermann 1995b, IX)

Kako se lahko pripeti, da otrok izvrši jezikovno izrazitev, ki si je, na eni strani, v njenem celotnem dometu ne bi mogel refleksivno narediti razumljive, ki pa jo, na drugi strani, uporabi v kontekstu, znotraj katerega v nasprotju z napačno priučeno besedo vendarle predstavlja prikladen protiudarec. Oevermann odgovarja, da si je štiriletnik z udeleževanjem v socializacijskih interakcijah takšno razumevanje izraza pridobil s pomočjo rekonstrukcije.

V otroškem delovanju se neprenehoma proizvajajo sovisja smisla in pomena, ki precej prekašajo razvojnopsihološko predpostavljeno kapaciteto za interpretacijo smisla pri otroškem subjektu oz. zavesti. (Ibid.)

Na takšen način je objektivna hermenevtika naletela na razlikovanje med latentnimi in manifestnimi smiselnimi strukturami, ki jih je mogoče ozavestiti (ibid., X). Zdi se, da razumetje ónega metajezikovnega izraza, kakršnega izkazuje štiriletnik, obstoji v intuitivnem védenju, v katerih kontekstih ga je mogoče uporabljati, tako da v spoprijemu s starejšim bratom lahko postane učinkovit protiudarec. Na tem primeru očitno postane oprijemljiv proces prisvajanja govorice, ki se iz takšne perspektive kakor glasbeni instrument ali kakor pripomočki slikarja prikazuje kot izrazna materialnost, s katero smo lahko seznanjeni, ne da bi obenem v popolnem obsegu reflektivno razpolagali s stališčem, kakršno se izvršuje z njo.

Vendar Oevermann reflektivnega odnosa štiriletnika do njegovih lastnih izrazitev ne obravnava kot zgolj s starostjo pogojeni fenomen, ki se v temelju spreminja z naraščajočim prisvajanjem govorice.

Če se, spodbujeni s protokoli otroškega delovanja, resnično poglobimo v to nujno razlikovanje [med latentnimi in manifestnimi smiselnimi strukturami; B. Z.], zelo kmalu ugotovimo, da ima povsem splošno veljavo, tudi za delovanje odraslih, in da mejni primer popolne subjektivno-intencionalne realizacije objektivne pomenske strukture ene same izrazitve oz. latentne smiselne strukture kompleksnejšega poteka delovanja empirično skoraj nikdar ne nastopi. (Ibid.)

243

Tudi odrasli potemtakem v izrazni materialnosti govorice izvršuje pozicioniranja, popolnega pomenskega obsega katerih se med fazo izrazitve ne zaveda. Zato, ker, prvič, običajni subjekt, kakor je mogoče pojasniti, denimo, s pomočjo Watzlawickovega (2000) razlikovanja med vsebinskim in nanašalnim vidikom (prim. 79), reflektivno nikakor ne razpolaga z vsemi implikacijami svojih izvrševanj in ker, drugič, zaradi pritiska delovanja nima časa, da bi si pred slehernim izvrševanjem predočil pomen vseh objektivnih opcij delovanja.

Na takšni podlagi je mogoče pripomniti tudi, da objektivna hermenevtika, na eni strani, govorico kot izrazno materialnost jemlje zares, kolikor je znotraj nje izvršene izrazitve mogoče obravnavati kot avtentičen izraz dispozicij obravnavanega primera, a da je, na drugi strani, govorica samó ena izmed mnogih izraznih materialnosti. Če Plessnerjeve opazke o smehu in joku

dopolnimo z izvajanjem Georga Wilhelma Friedricha Hegla o obeh izraznih gibanjih, potem se pokaže, da se pri njiju telo [Leib], centrična pozicionalnost, svoje lastne telesnosti [Körper] poslužuje kot izrazne materialnosti. Plessner, kakor smo omenili, poudarja, da se pri smehu in joku telo emancipira od zavesti in prevzame odgovarjanje. Po Heglu pa je telesnost mogoče imeti za izrazno materialnost, v kateri odgovori, kakor jih podajata smeh in jok, jedrnato izrazijo svoj pomen. S smehom »/.../ zadobi obenem tudi duhovno dejanje, s pomočjo katerega duša tisto smešno odsune od sebe, telesni izraz v silno prekinjenem sunku diha« (Hegel 1986, 14). Enako velja za psihosomatiko (prim. Scheid 1999, 294), vendar z razliko, da pri takšnih primerih izražajoče se telo ne potrebuje nikakršne privolitve subjekta.

Če govorico obravnavamo kot eno izmed mnogih izraznih materialnosti, tedaj se kot osrednje objektivno-hermenevtično načelo razlage pomena izraznih oblik prikaže kontrastiranje z izključenimi opcijami, se pravi, določanje pomena izvršenega s pomočjo kontrastiranja z neizvršenim.

244

3. Razločitev objektivnih podatkov

Na podlagi okarakteriziranja podatkov kot izraznih oblik je sedaj potrebno izpeljati razločitev objektivnih podatkov. Pojem objektivnih podatkov na tem mestu terminološko obravnavamo v smislu, kakršnega uporabljamo znotraj postopkov objektivne hermenevtike. V predavanju z naslovom »Sovisja med objektivnimi podatki glede glasovne kakovosti in subjektivno oceno kakovosti življenja [Zusammenhänge zwischen objektiven Daten zur Stimmqualität und subjektiver Einschätzung der Lebensqualität]« (Ohlwein et. al) ima izraz »objektivni podatki« povsem drugačen pomen kakor v objektivni hermenevtiki. V njem objektivni podatki predstavljajo rezultate merjenja s pomočjo göttingenskega diagrama hripavosti, s katerim je mogoče »na osnovi šumnih in nepravilnih sestavin diagrama hripavosti« izračunati splošno mero hripavosti, ki se jo lahko vzporeja s pacientovo samooceno kakovosti življenja po laserski terapiji. Poleg uporabe pojma *objektivni podatki* je objektivni hermenevtiki s tovrstno analizo skupno tudi vzporejanje s samooceno preiskovanega primera, vendar v okviru objektivne hermenevtike, toliko je mogoče domnevati vnaprej, objektivni podatki veljajo za izvrševanja življenjske prakse.

Pri uporabi objektivnih podatkov je mogoče s pomočjo vprašalnika glede objektivnih podatkov in življenjepisnega obrazca razlikovati dve temeljni formi njihovega tematiziranja. Zelo razširjeno je izpostavljanje objektivnih podatkov ob koncu narativnega intervjuja na podlagi vprašalnika, s katerim lahko opredelimo, denimo, rojstno leto, rojstni kraj, veroizpoved, poklic, zakonski stan, morebitni čas smrti starih staršev, staršev, obravnavanega primera samega, morda tudi življenjskega partnerja ali otrok. Z življenjepisnim obrazcem je poleg tega mogoče določiti tudi objektivne podatke iz obstoječih intervjujev in drugih dokumentov, jih nemara dopolniti z raziskavami glede konteksta (prim. Garz 2007, 210) in kronološko urediti. Kot objektivne podatke lahko analiziramo ne samo rojstno leto in kraj, poklic itd., temveč tudi preselitev družine, menjavo šole ali službe, migracije, izgubo voznškega dovoljenja, odvzem učiteljskega dovoljenja ipd. Detlef Garz (2007) poudarja, da »interpretacije 'objektivnih podatkov' obravnavanega primera /.../ navadno vendarle predstavljajo *en* korak, ki sledi kot *dopolnilo*, se pravi, nastopa poleg interpretacije (avto-)biografskega besedila« (209). V nasprotju s tem Garz predlaga, da »/.../ interpretacijo objektivnih podatkov v konsekventnem poteku pridobitvenih, izbirnih in odločevalnih parametrov obravnavamo kot samostojno, se pravi, neodvisno pot raziskovanja« (ibid.). Tovrsten predlog, ki ga Garz v navedenem prispevku eksemplarično izpelje, predstavlja (radikalno) različico analitičnega ravnanja z objektivnimi podatki. Garz kot pomembno raziskovalno-praktično prednost takšnega postopanja poudari, da v primeru uspeha »/.../ preiskava tako razpolaga, ne samo z začetkom pripovedi in nekaterimi izbranimi odlomki, temveč s celotno življenjsko dobo v zgoščeni obliki« (ibid.). V objektivnih podatkih se prikazuje »strukturni vzorec človeškega življenja« (ibid.).

Z namenom, da bi pojem objektivnih podatkov postopoma razdelal, sem se odločil za ekstrakcijo objektivnih podatkov, kakršno izpeljemo pri izdelavi življenjepisnega obrazca, na podlagi neskrajšanega naslova romana *Robinson Crusoe*.¹¹ Po mojem mnenju naslov, prvič, vsebuje vse tipe objektivnih podatkov, ki jih je potrebno razločiti, nas, drugič, sooča z osrednjim problemom razločitve objektivnih podatkov in, tretjič, postopek utemeljuje

11 Analiza naslova in dela je celovito izpeljana v: Zizek 2012a.

ekstrakcije se mi zdi primeren za pojmovno razločitev objektivnih podatkov, kolikor vzgibava prisilo pojasnjevanja. Ob analizi naslova bom obravnaval tudi sekvenco iz fiktivne avtobiografije Robinsona Crusoeja, da bi razgrnil razliko med objektivnimi in subjektivnimi podatki in utemeljil tezo, da je vse subjektivne podatke mogoče preoblikovati v objektivne.

The life and strange surprising adventures of Robinson Crusoe ...

Intuitivno takšne pisne izjave ne bi pričakovali v kontekstu dveh navedenih različic naštevanja objektivnih podatkov. Če bi privzeli, da gre za sekvenco, ki smo jo našli v zbirki dokumentov, denimo, kot zabeležko v dnevniku, kakšno modifikacijo bi morali izvršiti, da bi v modusu ekstrakcije iz tovrstne pisne izjave naredili možen objektivni podatek, kakršnega bi nato lahko zapisali v življenjepisni obrazec?

246

V prvem koraku bi morali izjavo v smislu govornega dejanja interpretirati kot izvršitev pisne napovedi biografskega prikaza. Možne izvršitve primera bi torej na eni strani vključevale, denimo, z zabeležko naznačeno nameravano ali morda že izgotovljeno »pisanje biografije o Robinsonu Crusoeju«. Toda lahko bi tudi šlo za zabeležko, ki opominja na morebiten nakup ali na opravljeno branje navedene biografije. Če bi takšno zabeležko našli brez nadaljnega pojasnjevalnega uokvirjenja, denimo, v dnevniku pomembne osebnosti, tedaj bi biograf moral razjasniti zgoraj omenjene opcije. Pri slehernem izmed tolmačenj nastopa najprej določena redukcija izjave. Z Webrovo pojmovnostjo bi lahko rekli, da je izjavo, umetno abstrahirajoč, mogoče razumeti samo *aktualno*, kot pozicioniranje, denimo: X je napisal biografijo o Robinsonu Crusoeju.

V prvem koraku je torej mogoče reči, da objektivni podatki označujejo izvrševanja življenjskih praks, vendar pri njihovi ekstrakciji puščamo ob strani oziroma umetno zbrisujemo tako tolmačenje motivov kakor biografsko tolmačenje, se pravi, izsledke razumevanja z vidika motivacije in z vidika biografije. Objektivni podatki so tako rekoč neinterpretirana izvrševanja. V tem smislu je potrebno razumeti Oevermannovo okarakteriziranje objektivnih podatkov kot »goli podatki« (Oevermann 2000, 19). Moja teza, s katero se takoj spet spoprimem, je, da je mogoče sleherni izrazitev [Äußerung; izjavo]

s pomočjo takšne redukcije preobraziti v enega izmed ali v več objektivnih podatkov. Izvorni podatki se torej razlikujejo glede na stopnjo redukcije in interpretacije, ki je potrebna za njihovo preobrazbo v objektivne podatke. To želim ponazoriti s primerom Robinsonove izjave, pri čemer gre za izvršitev določenega življenjskega razdobja, kakor sem ga za formo subjektivnega podatka označil v drugem razdelku.

Being the third son of the family, and not bred to any trade, my head began to be fill'd very early with rambling thoughts:

Objektivni podatek, ki ga, ne da bi ekspliciral njegovo izpeljavo, želim na začetku ekstrahirati, je mogoče označiti kot navzočnost podaljšanega *psihosocialnega moratorija*. Robinson za pojasnitev nastanka takšnega moratorija na tem mestu sam poseže po dveh nadaljnjih, manj *kontaminiranih* objektivnih podatkih svojega življenja: on je *tretjerojeni sin družine* in *ni bil poslan v uk*. Svojega lastnega tolmačenja teh objektivnih podatkov sam ne izpelje, temveč ostaja implicitno in je o njem mogoče sklepati samo na podlagi tega, kar v nadaljevanju opredeli kot njihovo posledico: »my head began to be fill'd very early with rambling thoughts»: če iz tega izluščimo objektivni podatek, *izvrševanje oziroma navzočnost podaljšanega moratorija*, potem lahko na takšni osnovi s subjektivnim podatkom, kakršnega stavek izraža, zarišemo za primer specifično, subjektivno rekonstrukcijo lastnega podaljšanega moratorija. Slednjo zaznamuje retrospektivno razvrednotenje delovanja razbremenjene faze imaginacije in snovanja.¹²

12 Na tem mestu je očitna vzporednica z razlikovanjem Gabriele Rosenthal med doživeto in pripovedovano življenjsko zgodbo. Rosenthalova z izrecnim sklicevanjem na Oevermanna uporabi »sekvenčno analizo biografskih podatkov« (Fischer-Rosenthal in Rosenthal 1997, 152), da bi z njo pridobila »kontrastno ozadje« (ibid.) za rekonstrukcijo specifičnega biografskega dela primera. Fischer-Rosenthal in Rosenthalova sinonimno govorita tudi o »objektivnih podatkih« (153). Seveda *radikalna uporaba* objektivnih podatkov, omejitev nanje, kakor jo predlaga zgoraj citirani Garz, ne zadošča za to, da bi rekonstruirali strukturo biografskega dela. V tem primeru je poleg objektivnih utemeljeno interpretirati tudi subjektivne podatke, kolikor predstavljajo bistven sestavni del raziskovalnega predmeta.

S postopno ekstrakcijo objektivnih podatkov je na eni strani Robinsonov način izvrševanja znotraj faze njegove mladosti mogoče očistiti kasnejše subjektivne rekonstrukcije. O mladostni fazi lahko najprej rečemo, da jo je nedoločen čas izvrševal brezdelno in da takšnega izvrševanja takrat ni vrednotil tako brezpogojno oziroma vsaj ne enako odločno negativno.¹³

Na tej podlagi pa je poleg tega mogoče tematizirani subjektivni podatek razgrniti tudi kot objektivni podatek glede prakse lastno avtobiografijo pišočega, se pravi, starejšega Robinsona. Slednji izvrši *razvrednotenje nekega, nekdanj zanj nikakor ne negativnega, brezdelnega izvrševanja znotraj časovno približe ne določene, prakse razbremenjene življenjske faze*.¹⁴ Tukaj torej lahko pridobimo objektivne podatke na dveh ravneh, ker gre za subjektiven podatek, ki je sam (1) izvršitev subjektivne rekonstrukcije (2) od njega razločenega izvrševanja. Število ravni je pri drugih izrazitvah seveda lahko tudi večje. Oznanitev poročne želje ima, v nasprotju s tem, samo eno takšno raven. Podatki so potemtakem objektivni, če se je znotraj njih v obliki izvršitve, ki izključuje druge opcije, upredmetila oziroma objektivirala struktura obravnavanega primera, sklad dispozicij. Podatki so subjektivni, če izražajo subjektivno rekonstrukcijo izvrševanj. Po analogiji s takšnim razlikovanjem Hans-Josef Wagner (2001) pojma objektivnega in subjektivnega uporablja, da bi lahko razločeval forme identitete. Po njegovem mnenju je objektivno identiteto potrebno razlikovati »/.../ od njene samopodobe, ki si jo je mogoče ozavestiti (subjektivne identitete)« (51).

Na osnovi teze o *reduktibilnosti vseh podatkov na objektivne podatke* je raziskovalno-praktično mogoče ugotoviti, da smo kot objektivne podatke doslej utemeljeno obravnavali takšne podatke, ki brez globlje posegajočih redukcije in interpretacije označujejo zgolj izvrševanja tipov 1 ali 2, ki so »goli podatki« (Oevermann 2000, 19).

13 Razvrednotenje, ki že zgodaj pridobi pomembno vlogo, ima daljnosežne posledice za Robinsonovo življenje. Na eni strani podaljšani moratorij kot kraj imaginacije in snovanja brez dvoma pripomore k temu, da junak zapusti svojo primarno skupino, na drugi strani pa svoje pustolovske zagnanosti ne zmore sprejeti, temveč si odhod neprestano očita kot nehvaležnost svoji primarni instanci skrbstva in pripoznanja, kar vodi k doživljenjskemu kesanju.

14 Glede razlikovanja govornih dejanj, ki vsekakor predstavljajo izvrševanja, bi se seveda lahko navezali, denimo, na pragmatiko Johna R. Searla.

Če nadaljujemo z razlaganjem naslova romana, potem pozornost zbuja posebno poimenovanje pustolovščin, s katerimi je »the life« postalo stremljiv način življenja, ki so ga prizadele eksotične pustolovščine, kakršnih ni mogoče integrirati z izkustvom. V skladu z naslovom Robinson torej nikakor ni dogodivščine aktivno iščoči pustolovec, temveč vsakdanji subjekt oziroma meščan, ki si želi metodičnega načina življenja.

Zgoraj smo naslov obravnavali kot morebiten objektivni podatek glede življenja za biografa ali izdajatelja. Iz njega je samo v omejenem smislu mogoče ekstrahirati objektivni podatek glede Robinsona Crusoeja. Naslov bi se sicer moral glasiti: *Robinson Crusoe je živel pustolovščin polno življenje*. Na eni strani bi tako že vseboval interpretacijo, kolikor bi z njim izvrševanja bila daljnosežno, čeprav obenem nejasno opredeljena, a na drugi strani ne bi bila poimenovana nikakršna posamična izvršitev, temveč bi bila podana splošna karakterizacija celotnega načina življenja, se pravi, mnogih ali nešteti življenje dominirajočih izvrševanj, razporejenih po celotnem življenjskem obdobju.

249

S pomočjo razumevanja naslova kot govornega dejanja smo ga zgoraj preobrazili v objektivni podatek. Na takšen način bi lahko, kakor prikazano, vse izrazitve predstavili kot izvrševanja in jih s tem razgrnili kot objektivne podatke. Pisanje biografije bi v nasprotju z odrekanjem jutranjega pozdrava nadležnemu sosеду, o katerem obrobno poroča eden izmed obravnavanih primerov v nekem intervjuju, intuitivno vendarle vnesli v življenjepisni obrazec kot objektivni podatek. Nadaljnji relevantni raziskovalno-praktični kriterij za ekstrakcijo objektivnih podatkov, denimo, iz narativnega intervjuja, je poleg njihove golote oziroma neinterpretiranosti potemtakem tudi, da imajo izvrševanja določen značaj prekretnic znotraj življenja obravnavanega primera oziroma zainteresirane življenjske prakse. Izbor objektivnega podatka zato vsebuje določeno oceno njegove življenjsko-dogodkovne pomenljivosti za življenjsko prakso. Če državni poglavar ne odzdravi drugemu ali ne odgovori na njegovo pismo, tedaj to predstavlja objektivni podatek v odnosu tako do njegovega lastnega življenja kakor do države, ki jo reprezentira.

... of York ...

Tukaj gre za poimenovanje bodisi rojstnega kraja bodisi kraja prebivanja Robinsona Crusoeja. V okviru doslej povedanega lahko z rojstnim krajem razločimo prvi tip objektivnih podatkov. Rojstni kraj izraža cel niz izvrševanj, ki primer umeščajo v življenjsko prakso družine, izbor kraja prebivanja in odločitve za nosečnost in s tem za otroka, pri katerih je stopnja svobode seveda odvisna od okoliščin.

Kultura družine, ki se, med drugim, konkretizira pri *pasivnem* ali *aktivnem* izboru kraja prebivanja, tvori, prvič, uokvirjenje, prvo grobo usmeritev za življenjsko pot obravnavanega primera in ustvarja, drugič, prostor izkustva.

Zdi se torej, da gre pri objektivnih podatkih vselej za izvrševanja, očiščena tolmačenja z vidika motivov. Obenem gre za izvrševanja tematiziranega primera oziroma za izvrševanja življenjske prakse, kakršna ga opredeljuje.

Če institucije dojamemo kot opredeljujoče življenjske prakse, tedaj lahko tudi datum »1933 – odvzem učiteljskega dovoljenja«, ki ga povzeman po neobjavljenem življenjepisnem obrazcu nekega judovskega emigranta, označimo za objektivni podatek in ga uvrstimo med tip 1 objektivnih podatkov. Tip 1 lahko nadalje razlikujemo glede na mikro- in makro-stopnje njegovega opredeljujočega razmerja. V odnosu do zgodbe [Geschichte; zgodovine] obravnavanega primera je to v skladu z Garzem (2007) mogoče formulirati takole:

Glede na biografsko raziskovanje to pomeni, da se preiskava osredotoča tako na (kolektivno) predzgodovino (tj. na makro-zgodovino, torej družbo, institucije itd., in na mikro-zgodovino, torej stare starše, starše itd.) kakor na (avto-)biografsko zgodbo, razumljeno kot primer znotraj naravnega in družbenega okolja. (208)

Če gre pri omembi Yorka za kraj prebivanja primera, tedaj imamo opraviti z drugim tipom oziroma z mešano obliko tipa 1 in tipa 2 objektivnih podatkov. Če se, denimo, rojstni kraj razlikuje od kraja prebivanja, lahko slednji izraža tako rekoč *aktivno* izvršitev, iniciativo primera samega. Drugi tip objektivnih podatkov tvorijo potemtakem izvrševanja obravnavanega primera samega, ki prav tako opredeljujejo njegovo življenjsko pot in določajo prihodnji prostor izkustva. Predlagam, da v skladu z idealno tipizacijo Maxa Webera ohranimo

dva tendence izražajoča tipa in da mešane oblike ne razglasimo za tip 3, ker se tako lahko postavi zanimivo vprašanje, v kolikšni meri gre pri konkretnem primeru za mešano obliko tipov 1 in 2, h kateremu tipu izvrševanje prvenstveno tendira, kaj to pomeni za obravnavani primer.

... Mariner: ...

Poklic preiskovanega primera ali življenjske prakse, kakršna ga opredeljuje, je stalen sestavni del vprašalnikov glede objektivnih podatkov in življenjepisnih obrazcev. Poklic primera najprej predvsem uvrščamo v drugi tip objektivnih podatkov. Če gre pri izboru poklica za mešano obliko kakor, denimo, pri prevzemu podjetja staršev ali očetove obrti, tedaj se zastavi vprašanje, v kolikšni meri lahko v tovrstnem primeru razberemo nekakšno omejitev avtonomije.

Poklic mornarja je v določenem protislovju z zgoraj navedeno različico, v skladu s katero naj bi pustolovščine vznemirjale način življenja, h kakršnemu stremi Robinson. Tukaj bi lahko šlo za napetost med dvema impulzoma, pustolovskega, kakršen prihaja do izraza v poklicu mornarja, in zmernostnega, urejajočega.

251

... who lived eight and twenty years, all alone in an uninhabited Island on the Coast of America, near the Mouth of the Great River Oro-noque; ...

Ta daljša sekvenca vsebuje pomembne objektivne podatke glede Robinsonovega življenja. Preživeti 28 let sam na nenaseljenem otoku vsekakor predstavlja prelomno in brez dvoma specifično izvrševanje.

Z »all alone« izdajatelj poudari objektivni podatek, kakršnega bi sicer lahko razbrali tudi iz izraza »uninhabited«.

Izdajatelj tukaj očitno poskuša vzbuditi zanimanje za napovedan biografski prikaz, s tem da objektivne podatke izjemnega življenja povzema v naslovu, pri čemer znova izpostavlja zanj zanimive vidike.

Na tem mestu zaključujem analizo naslova, ker nadaljevanje ne bi prineslo ničesar novega glede razločitve objektivnih podatkov.

4. Funkcije razločitve in interpretacije objektivnih podatkov

1. Speklativno tolmačenje dispozicij obravnavani primer opredeljujočih življenjskih praks na podlagi objektivnih podatkov (tip 1), njihovih pozicioniranj, kakršna so, denimo, kraj prebivanja ali izbor poklica, služi konkretiziranju izhodiščnih pozicij primera, takó izoblikovanega prostora izkustva in od rojstva primera zastavljene življenjske poti (glede pristopa teorije poti prim. Garz 2008).

Z razlago objektivnih podatkov prvega tipa se lahko približamo razumevanju primera z vidika njegovih izhodiščnih pozicij, v modusu biografskega razumevanja, in tako pridobimo prvo možnost, da spekulativno orišemo *iz izvirnega konteksta izraščajoče* mogoče dispozicije primera. Prva funkcija razločitve in interpretacije objektivnih podatkov v primeru raztolmačenja podatkov tipa 1 obstaja v tem, da se z njuno pomočjo lahko osredotočimo na strukturo obravnavanega primera kot rezultat procesa oblikovanja.

2. Pozicioniranja obravnavanega primera samega, objektivne podatke drugega tipa, je potrebno raztolmačiti glede na to, katere dispozicije jih utemeljujejo in katere prekretnice na življenjski poti izhajajo iz njih.

Če se z objektivnimi podatki tipa 1 primeru približujemo z vidika njegovih izhodiščnih pozicij in na njihovi podlagi sklepamo na možne tendence v dispozicijah primera, se potemtakem z objektivnimi podatki tipa 2 strukturi obravnavanega primera, »celokupnosti dispozicij« (Oevermann 2004, 108), približujemo tako rekoč z nasprotne strani.

Oba načina približevanja strukturi preiskovanega primera se medsebojno podpirata in dopolnjujeta. Dejanska izvrševanja primera potrjujejo biografsko tolmačenje in slednje pogloblja védenje o strukturi obravnavanega primera z razumevanjem njene geneze, rekonstrukcijo katere Oevermann (2004) vidi kot poglavitno nalogo humanistike (prim. 112).

3. Pro- in retrospektivno utemeljevanje, ki smo ga zgoraj tematizirali kot enega izmed univerzalnih problemov subjekta in ki ga je mogoče zajeti tudi s pojmom »*biografsko delo*« Fritza Schützeja, izkazuje empirično različne odnose do obravnavani primer sam zadevajočih objektivnih podatkov tipov 1 in 2, do njegovih lastnih izvrševanj in do opredeljujočih življenjskih praks.

V študiji o paradoksih profesionalnega delovanja Schütze (1996) za zgled navaja naslednji primer. »Študentka socialnega dela opravlja (kot sestavni del študija) izobraževalno prakso v posebni socialnoterapevtski kazenski ustanovi.« (196) Kot poslušalka kmalu podpira biografsko delo zapornikov, pri čemer najprej strogo zavrača »branje dokumentov kaznjencev« (198). Vendar bolj in bolj opaža, da ji jetniki pripovedujejo žalostne zgodbe, ki jih je v kontekstu pričujoče razprave mogoče določiti kot opravičujoče potujevanje ali preoblačenje objektivnih podatkov s pomočjo subjektivnega pro- in retrospektivnega dela rekonstrukcije in utemeljevanja. Študentka tedaj začne »/.../ brati dokumente njej zaupanih strank ter se tudi udeleževati obravnavnih in kazenskih postopkov, ki zadevajo njene stranke.« (199) Dokumenti ji priskrbijo tiste objektivne podatke tipov 1 in 2, ki jih je stranka bodisi zamolčala bodisi preoblekla v žalostno, opravičujočo zgodbo. V dokumentih dostopni objektivni podatki v takšnem primeru izpolnjujejo funkcijo korektiva obrambnega biografskega dela, funkcijo »prekinitve žalostnih zgodb« (204).

253

Dodati je potrebno, da je študentka lahko postala nezaupljiva šele tedaj, ko je pri poslušanju iz pripovedovanja svojih strank intuitivno ekstrahirala objektivne podatke in si tako pridobila kontrastno ozadje za žalostne zgodbe, ki so jim stranke same začele verjeti, tako da je branje dokumentov onemogočilo, »/.../ da bi stranke v pogovoru z njo svojo odklonsko in sankcijsko kariero razcepile od sebe, kakor so se tega, sprva za lastne smotre, rutinirano privadile z usodno posledico sistematičnega samozaslepljevanja.« (202)

4. Ob funkciji korektiva razlikovanje med objektivnimi in subjektivnimi podatki dovoljuje tudi tipološko razločitev možnih odnosov, kakršne primer lahko zavzema do svojih lastnih izvrševanj in dispozicij, kar predstavlja metodično sredstvo, ki ga je, denimo, uporabil George Vaillant pri razdelavi obrambnih mehanizmov. V študiji z naslovom *Razvojne poti (Werdegänge)* (1980) Vaillant raziskuje problematiko zdravlja in uspešne prilagoditve s pomočjo koncepta obrambnega mehanizma, pri čemer zdravlja ne dojema kot brezkonfliktnosti, temveč kot formo spoprijemanja s konflikti. Takoj na začetku Vaillant poudari metodični postopek, ki smo ga zgoraj označili kot razločevanje objektivnih in subjektivnih podatkov: »Slednjič je potrebno bolj verjeti dejanjem mož kakor temu, kar sami izpovejo o svojem počutju /.../« (15).

Vaillant potemtakem samotolmačenju obravnavanih primerov, ki je rezultat pro- in retrospektivnega dela utemeljevanja, kot kontrast zoperstavlja njihova izvrševanja. Pri tem objektivni podatki, kakor v primeru žalostnih zgodb, fungirajo kot korektiv za utemeljujočo rekonstrukcijo primera in obenem omogočajo razločitev refleksivnega odnosa, ki ga glede svojih izvrševanj zavzema primer. Lahko bi rekli, da koncept obrambnih mehanizmov obravnava stopnjo in način pripoznanja objektivnih podatkov, kakor se izražata v subjektivnih podatkih primera.

5. A v prikazu preiskovanega primera Vaillant vendarle spet prepleta objektivne in subjektivne podatke. Naj navedem primer:

Zakon gospoda Goodharta sicer ni bil srečen, vendar se je obdržal dvajset let. S solzami v očeh ga je opredelil za »nikakor hladen zakon; obstaja nekaj, kar naju drži skupaj«. (29)

254

Kakor smo omenili zgoraj, je po Oevermannu struktura obravnavanega primera celokupnost njegovih dispozicij. Z namenom raztolmačenja Vaillantovega prikazovanja primera bi lahko pripomnili, da upoštevanje refleksivnega odnosa primera do njegovih lastnih izvrševanj in s tem tudi do njegovih dispozicij obogati izpostavljeno strukturo primera. Subjektivni podatki razširjajo podobo obravnavanega primera z ugotavljanjem, kakšno stopnjo refleksivnosti in uvida ter fleksibilnosti in možne transformacije izkazuje.

5. Strnitev – praksa in funkcija razločitve objektivnih podatkov

Objektivni podatki predstavljajo od (subjektivno-rekonstruktivnega) dela utemeljevanja razčiščena izvrševanja obravnavanega primera ali življenjskih praks, ki ga opredeljujejo. Če jih v raziskovalni praksi želimo interpretirati ločeno, jih izberemo glede na njihov značaj prekretnice v življenju obravnavanega primera oziroma tematizirane življenjske prakse.

Interpretacija objektivnih podatkov glede primer opredeljujočih življenjskih praks služi preiskavi prostora izkustva in možnosti pozicioniranja obravnavanega primera, njegove življenjske poti, kakor se mu *zastavlja*

neodvisno od njega samega in že pred rojstvom. S pomočjo objektivnih podatkov tipa 1 se biografsko razumevajoče raziskovanje osredotoča na strukturo obravnavanega primera kot rezultat procesa oblikovanja.

Interpretacija izvrševanj obravnavanega primera, objektivnih podatkov tipa 2, na podlagi pozicioniranj z vidika motivacijskega razumevanja sklepa glede dispozicij obravnavanega primera, tako da razumevanje motivacije podpira biografsko približevanje obravnavanemu primeru, medtem ko biografsko razumevanje analizo poglobi z genetično perspektivo.

Če vztrajamo pri takšni idealni tipizaciji dveh tipov objektivnih podatkov, tedaj pri interpretaciji tipsko mešanih oblik nastane produktivno vprašanje, h kateremu tipu vsakokratno izvrševanje tendira, se pravi, ali je pri izvrševanju odločilnejšega pomena bil primer sam ali opredeljujoča življenjska praksa.

Obenem ima razločevanje med objektivnimi in subjektivnimi podatki načelno funkcijo korektiva obrambnega biografskega dela (subjektivno-rekonstruktivnega utemeljevanja) in omogoča razločitev refleksivnega odnosa obravnavanega primera do strukture, kakršna se izraža v njegovih izvrševanjih, do celokupnosti dispozicij primera. Koncept obrambnih mehanizmov se potemtakem izkazuje za ploden pojmovni instrumentarij. A tovrstna določitev refleksivnega odnosa obravnavanega primera do njegovih lastnih dispozicij hkrati obogati tudi rekonstrukcijo strukture primera, kolikor se znotraj njega razkriva tako potencial za transformacijo kakor tudi vztrajnostna stopnja reprodukcije strukture obravnavanega primera.

255

Prevedel Andrej Božič

Bibliografija | Bibliography

- Defoe, Daniel. 2003. *Robinson Crusoe*. London: Penguin Classics.
- Fischer-Rosenthal, Wolfram, in Gabriele Rosenthal. 1997. »Narrationsanalyse biographischer Selbstpräsentationen.« V *Sozialwissenschaftliche Hermeneutik*, ur. R. Hitzler in A. Honer, 133–165. München: Springer VS.

Freud, Sigmund. 1999. *Zur Psychopathologie des Alltagslebens. Gesammelte Werke. Bd. IV.* Frankfurt am Main: S. Fischer.

Garz, Detlef. 2007. »Olga Lang-Wittfogel – eine objektiv-hermeneutische Biographieanalyse.« *ZQF 2* (2007): 207–225.

----. 2008. »Überlegungen zu einer Theorie biographischer Entwicklung aus pfadtheoretischer Perspektive.« V *Aktuelle Perspektiven der erziehungswissenschaftlichen Biographieforschung. Theoretische Überlegungen und methodische Differenzierungen*, ur. H. Felden, 47–68. Wiesbaden: Springer VS.

Gerhardt, Volker. 2003. »Die rationale Wendung zum Leben. Helmuth Plessner: Die Stufen des Organischen und der Mensch.« V *Kunst und Macht und Institution. Studien zur Philosophischen Anthropologie, soziologischen Theorie und Kulturosoziologie der Moderne*, ur. J. Fischer in H. Joas, 35–41. Frankfurt am Main: Campus Verlag.

Hegel, Georg Wilhelm Friedrich. 1999. *Enzyklopädie der philosophischen Wissenschaften III.* Frankfurt am Main: Suhrkamp.

König, Josef. 1994. *Kleine Schriften.* Freiburg/München: Alber.

Mead, George Herbert. 1967. *Mind, Self, & Society. From the Standpoint of a Social Behaviorist.* Chicago/London: University of Chicago Press.

Oevermann, Ulrich. 1991. »Genetischer Strukturalismus und das sozialwissenschaftliche Problem der Erklärung der Entstehung des Neuen.« V *Jenseits der Utopie*, ur. S. Müller-Dooch, 267–339. Frankfurt am Main: Suhrkamp.

----. 1995a. »Die objektive Hermeneutik als unverzichtbare methodologische Grundlage für die Analyse von Subjektivität. Zugleich eine Kritik der Tiefenhermeneutik.« V »Wirklichkeit« im Deutungsprozeß. *Verstehen und Methoden in den Kultur- und Sozialwissenschaften*, ur. T. Jung in S. Müller-Dooch, 106–189. Frankfurt am Main: Suhrkamp.

----. 1995b. »Vorwort.« V *Reflexe der Darwinismus-Debatte in der Theorie Freuds*, Roland Burkholz, IX–XXI. Stuttgart-Bad Cannstatt: frommann-holzboog.

----. 1996. »Theoretische Skizze einer revidierten Theorie professionalisierten Handelns.« V *Pädagogische Professionalität. Untersuchungen zum Typus pädagogischen Handelns*, ur. A. Combe in W. Helsper, 70–183. Frankfurt am Main: Suhrkamp.

----. 2000. »Mediziner in SS-Uniform: Professionalisierungstheoretische Deutung des Falles Münch.« V *Die Gegenwart der NS-Vergangenheit*, ur. H. Kramer, 18–76. Berlin: Philo Verlagsgesellschaft.

----. 2004. »Manifest der objektiv hermeneutischen Sozialforschung.« V *Qualitative Research. Different Perspectives – Emerging Trends*, ur. J. Fikfak, F. Adam in D. Garz, 101–135. Ljubljana : Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU, Založba ZRC: Fakulteta za socialno delo; Mainz: Pädagogisches Institut, Johann Gutenberg Universität; Nova Gorica: Politehnika.

Ohlwein, Silke, Christiane Kiese-Himmel, Wolfgang Steiner in Eberhard Kruse. »Zusammenhänge zwischen objektiven Daten zur Stimmqualität und subjektiver Einschätzung der Lebensqualität.« *Egms.de*. <http://www.egms.de/de/meetings/dgpp2003/03dgpp038.shtml> (7. 9. 2011).

Plessner, Helmuth. 1970. *Philosophische Anthropologie. Lachen und Weinen. Das Lächeln. Anthropologie der Sinne*. Frankfurt am Main: S. Fischer.

----. 2004. »Der Mensch als Lebewesen.« V *Mit anderen Augen. Aspekte einer philosophischen Anthropologie*, H. Plessner, 9–62. Stuttgart: Reclam.

Scheid, Claudia. 1999. *Krankheit als Ausdrucksgestalt. Fallanalysen zur Sinnstrukturiertheit von Psychosomatosen*. Konstanz: UVK.

Schütze, Fritz. 1996. »Organisationszwänge und hoheitsstaatliche Rahmenbedingungen im Sozialwesen. Ihre Auswirkungen auf die Paradoxien des professionellen Handelns.« V *Pädagogische Professionalität. Untersuchungen zum Typus pädagogischen Handelns*, ur. A. Combe in W. Helsper, 183–275. Frankfurt am Main: Suhrkamp.

Vaillant, George. 1980. *Werdegänge. Erkenntnisse der Lebenslauf-Forschung*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt.

Wagner, Hans-Josef. 2001. *Objektive Hermeneutik und Bildung des Subjekts*. Weilerswist: Velbrück Wissenschaft.

Watzlawick, Paul, Janet H. Beavin in Don D. Jackson. 2000. *Menschliche Kommunikation. Formen, Störungen, Paradoxien*. Bern: Hogrefe Verlag.

Weber, Max. 2002. »Soziologische Grundbegriffe.« V *Schriften. 1894–1922*, M. Weber, 653–716. Stuttgart: Kröner.

Zizek, Boris. 2011a. »Künstlerische Aneignung des Fremden am Beispiel Eugène Delacroix' Auseinandersetzung mit Marokko.« Neobjavljeno predavanje na konferenci *Formen und Strategien der Aneignung des Fremden*, Mainz.

----. 2011b. »Subjektivität als Problem moderner Lebensgestaltung – Ein krisentheoretischer Zugang.« *Izpp.de*. http://www.izpp.de/fileadmin/user_upload/Ausgabe_4_1-2011/02_12011_XXX_Subjektivitaet.pdf (7. 10. 2011).

----. 2012a. *Probleme und Formationen des modernen Subjekts – Zu einer Theorie universaler Bezogenheiten*. Wiesbaden: Springer VS.

----. 2012b. »Umgang mit Fremdem und Formen des Gruppenbezugs. Zu einer Theorie der universalen Bezogenheiten des Subjekts.« V *Das Vertraute und das Fremde. Differenzerfahrung und Fremdverstehen im Interkulturalitätsdiskurs*, ur. S. Bartmann in O. Immel, 177–191. Bielefeld: transcript.